

הרב נחמן חיים אריה קאללער

מח"ס קונטרס הצוואה ועוד

**בענין האומר תטול אשתי כאחד מן הבנים, אם נותן חלק
כפי ששזה חלק מירושתו, מנכסים שנשתיירו בשעת מיתתו**

**ובו יתברר גם אם אחד יכול להתנות שיכול לחזור בו ממה
שנתחייב, עד שעה אחת קודם המיתה**

**ובסוף התשובה הוספתי נוסח שטר צוואת בריא קצר שיהיה
מועיל להלכה למעשה**

עשר פ"ץ, שהלויתה אותם לי מידה ליד
במזומנים, והרי הם עלי ועל יורשי אחרי,
כחוב גמור ואמיתי ברשו ובהלוואה גמורה,
ומחויב אני לשלם סך הנ"ל לבתי הנ"ל או
ליוצאי חלציה שיהיו לה מבעלה הנ"ל, על פי
תנאים המבוארים בשטר זה, וכו', אכן תנאי
זה התניתי עם בתי הנ"ל שכשיגיע זמן פרעון
הנ"ל, ויאותו בני הזכרים לירד לנחלה ולחלק
עזבוני, יהיה הברירה ביד בני הזכרים לשלם
לה חוב הנ"ל, או ליתן לבתי הנ"ל או ליוצאי
חלציה שיהיו לה מבעלה הנ"ל וכו' או לבאי
כוחה, חצי חלק זכר, בן פשוט, מכל נכסי
שימצאו לי בעת ההיא, בראוי ומוחזק
מאשראי ומטלטלין ומתכשיטין שיהיו לי אז,
חוץ מספרים וקרקעות, אזי כשיתנו לה החצי
החלק הנ"ל, הם פטורים מלשלם לה סך הנ"ל,
אע"פ שלא יגיע אותו חצי חלק לכדי ערך סך
הנ"ל, מכל מקום יהא המותר מתנה ביד יורשי
אחרי, שלא לתבעם לעולם, כי על מנת כן
נמסרו המעות לידי מעיקרא" עכ"ל הנחלת
שבעה.

**ובלשונות שמרות הנהגים יש שינוים
חמורים, מלשון הנחלת שבעה**

בנוסח הנחלת שבעה אין בו תנאי לחזור
בו, שהלא התחייב עצמו לבתו ולחתנו בחיוב
ברור, ואין רצונו לעשות שום פעולה לבטל
חיובו.

הנני עומד בע"ה להוציא לאור עולם ספר
קונטרס הצוואה שחברתי, שבו דנתי הרבה
בנוסחאות השטרות של צוואת בריא,
שנתפשטו היום, שבהרבה שטרות כותבין
שכל החיובים יתבטלו אם המצווה יחזור בו
קודם מיתה, ועוד שבכמה שטרות אין כותבין
שמחייב עצמו בסכום כסף מסוים, אלא
שכותבין שנותנין חלק בנכסי המצווה, או
סכום ממון השווה לחלק זה, ממה שיהיה שם
בשעת מיתה, ולענ"ד יש בנוסחאות אלו כמה
פיקפוקים, כמו שיפורט להלן.

הנה שטר צוואת בריא שכותבין עכשיו,
הוא בנוי ע"פ נוסח שטר חצי זכר שהובא
ברמ"א (חו"מ סי' רפ"א סעיף ז' ובאה"ע סי'
ק"ח סעי' י"ג) שכתב כן לגבי מי שמתחייב
עצמו לבתו, והוא דין שטר חצי זכר, והובא
בספר נחלת שבעה (סי' כ"א).

**נוסח שטר חצי זכר המובא בספר נחלת
שבעה**

ואעתיק לשון הנחלת שבעה (סימן כ"א)
מה שנוגע לנו, וז"ל הנחלת שבעה "והנני
מודה בפניכם היום כמודה בבית דין חשוב
וראוי, בהודאה גמורה שרירא וקיימא דלא
בהשטאה ודלא בהשבעה ודלא בהשנאה ודלא
למהדר ביה מיומא דנן ולעלם, איך שיש בידי
ממון בתי הנ"ל, אלף תגריים שהם שלשת
אלפים זהובים רייניש, שבכל זהוב חמשה

בנוסח הנחלת שבעה יש כאן הודאה על סכום מסוים, ואח"כ יש תנאי שאם תטול חלק כחצי זכר יפטרו מהחוב.

והנה יתבאר לקמן שאם אין כותבין כלשון הנחלת שבעה, ורוצין לכלול תנאי שיכול לחזור בו, צריכין להזהר הרבה, ואם לא יכתבו כדין יהיה נולד כמה שאלות, ואם יש כאן שום צד דלא מהני לא יועיל השטר, שהרי ברוב פעמים היורשי דאורייתא הם מוחזקים ולא יהיה אפשרות לעשות כרצון המצווה.

בנוסח המנחת יצחק לא הזכיר תנאי לחזרה

והנה המנחת יצחק (שו"ת חלק ז' סי' קל"ב) הביא נוסח שטר צוואת בריא, וע"ש שמחלק, שבאופן שהוא מקנה הנכסים של עכשיו, מהיום ולאחר מיתה, שיש בו זכות לחזור בו, אבל באופן שהוא מחויב ע"פ הודאתו כנוסח הנחלת שבעה, אין בו תנאי שיכול לחזור בו, ויתבאר שיש נ"מ גדול בין קנין של מעכשיו ולאחר מיתה, שיכול לחזור בו, ובין באופן שיש התחייבות ממון, שאיכא כמה קישורים אם רוצה להתנות שיכול לחזור מזה.

ואסדר כמה דיונים וזהו תוכן הדברים

(1) אביא דברי המהרי"ט שאם מתחייב עצמו ומתנה שיכול לחזור בו לא חשיב התחייבות, והנני מוסיף, שה"ה אם כותב שמתחייב לבתו חלק כפי מה שישאר ברשותו בשעת פטירתו יש בו חסרון זה.

(2) ואבאר סוגית הגמ' בב"ב (דף קכח:) בדין יכיר למה לי, שמשם ראי' דלא מהני אם מתחייב עצמו, באופנים שמשייר לעצמו הזכות לשנות החיוב.

(3) אחקור אם באופן שמודה שחייב סכום קצוב, וכנוסח הנחלת שבעה, אם יכול להתנות שיכול לחזור בו.

(4) אסדר אופן שיהיה להמצווה זכות לחזור בו, ע"י שאין לו רשות לחזור לגמרי,

וצריך להשאיר קצת מהחייב.

(5) נציע שטר צוואת בריא קצר, והוא בנוי על נוסח של הנחלת שבעה, ונוסח זה מועיל אפילו אם מתנה שיכול לחזור בו.

(6) אחקור אי מהני אם כותב, שתנאי החזרה הוא רק עד שעה קודם מיתה, ואם צריך להיות בר קנין באותו שעה.

(7) עוד אני מחדש אופן אחר של התחייבות, שלא יחול אלא שעה אחת קודם מיתה, וא"כ הרי יש לו רשות לחזור מעיקר הדין, אלא שצריכין לעשות הקנין של התחייבות, באופן שההקנאה תחול סמוך למיתה, ולא יהא חשיב כלתה קנינו.

(8) ובספר קונטרס הצוואה שחיברתי בע"ה, שהוא עומד לצאת לדפוס, סדרתי נוסח הארוך של שטר צוואת בריא, ושם חששתי הרבה, להזהר שיהיה נקל לקיים דברי המצווה ע"י העמדת אפטרופוס, אבל בנוסח הקצר לא צרפתי זה, והנוסח הקצר בע"ה יועיל שציווי המצווה יתקיים ע"פ דין, ולא יוכלו היורשים לערער כנגד הנתינות, וזה החלי בע"ה.

בסוגיא דיכיר למה לי יש להקשות דלרבנן נמי יכול להקנות דבר שלא בא לעולם ע"י התחייבות

הנה יש קושיא מפורסמת על הסוגיא בב"ב (דף קכו:) וקידושין (דף עח:), דקאמר הגמ' שם יכיר למה לי, הא יכול ליתן במתנה, לר"מ, שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם, והק' המפרשים, דלכאורה קשה קושיא זו אפילו לרבנן, דאע"פ שאינו יכול להקנות דבר שלא בא לעולם, מכ"מ הרי יכול להתחייב בדבר שלא בא לעולם, וא"כ יכיר למה לי, וקושיא זו הובא במהרי"ט בב' מקומות.

וקושיא זו הובא במהרי"ט

ואעתיק לשון השו"ת מהרי"ט (חלק ב' חחו"מ סימן פ"א), וז"ל המהרי"ט, והא דקשיא ליה למר, בזה דקיימא לן, אף על גב דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אדם

המהרי"ט דחיוב לא מהני אלא היכא דהחיוב חל על גופו והוא חייב באחריותו, דהיינו היכא שמחייב עצמו להקנות פירות דקל, ואם אין לו הפירות מחויב ליתן דמיהן, אבל אם אינו מקבל אחריות על זה, אין זה נקרא חיוב הגוף ולא הוא חיוב כלל, והנתה"מ חולק על יסוד זה והארכתי בזה בספרי קונטרס הצוואה (סימן ח') ונחזור בעז"ה לד' הנתה"מ להלן.

והנה הנתה"מ (שם בביאורים ס"ק ו') כתב וז"ל, ומה שמוכיח מהמהרי"ט (ח"ב חור"מ סי' פ"א) לא מוכח כלום, דשם קאי על הקושיא דיכיר למה לי, הא נאמן במיגו דיכול לחייב עצמו, ובזה תירץ שפיר דכיון דהאב ודאי דאינו רוצה לחייב עצמו שיתן להבן תיכף הנכסים כשיבואו לעולם, דאולי יצטרך לאוכלם או למוכרם, רק רצונו שיתנו לו בניו פי שנים כשישאר הנכסים, ובניו אינו יכול לחייב, ועל עצמו לא קיבל שום חיוב, משא"כ כשמחייב עצמו ליתן לו אפילו דבר ידוע, החיוב חל על גופו ליתן לו אותו דבר הידוע. עכ"ל הנתה"מ¹.

והנה על קושיית המהרי"ט כתבו האחרונים כמה תירוצים² אבל נדון על תירוץ המהרי"ט וד' הנתה"מ שנוגע לנו לסידור נוסח השטר צוואת בריא, ונאריך בד' הנתה"מ שהוא כעין תי' המהרי"ט בתשובות החדשות (סי' כ"ו)

ואעתיק מפסקי מהרי"ט החדשים (סימן כ"ו) וז"ל, ומה שהוקש' לו להחכם השלם נר"ו בהיכא דיכירנו לאחרים, דמתוקמא שפיר

מתחייב בדשלב"ל, מדאמרי' בפרק עשרה יוחסין (קידושין דף עח:), יכיר יכירנו לאחרים, שנאמן אדם לומר זה בני בכורי, ופריך, פשיטא, מגו דאי בעי מיתבא ליה במתנה מי לא יהיב ליה, ומשני, בנפלו לו לאחר מכאן, ופריך, ולר"מ דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, יכיר למה לי וכו', ואם איתא, אפילו לרבנן, יכיר למה לי, הא מצי יהיב ליה בתורת חיוב, ותי' המהרי"ט, וז"ל, ונ"ל דבשלמא אי שייך קנין בדבר שלא בא לעולם, איכא מגו דהוה מצי למקנייה לההוא שלישי נכסיו שעה אחד קודם מיתתו, ואם אבדו אח"כ או פחתו פחתו למקבל, אבל אם בא להתחייב בתורת חיוב, היינו שמתחייב בהם כשיבאו לעולם, וכדי שיחול החיוב על גופו צ"ל דמשבאו לעולם משתעבד בהם מעתה שיהיו באחריותו עד שיתנם, ואם אבדו פורע לו ממקום אחר, ונמצא בנו השני מפסיד, שאם אי אתה אומר כן, אלא שמתחייב לתתם בידו כשיבואו לעולם ולא יהיו באחריותו, א"כ לא חל חיוב על גופו כלל, והו"ל כקנין דברים כמי שקנו מידו לחלוק, כדאמרינן בריש בתרא (ב"ב דף ג.), ואם באת לומר שיהיה חיוב על תנאי שלא יתחייב באחריותו, הו"ל תרתי דסותרן אהדדי, והוי תנאי ומעשה בדבר אחד, כדאמרי' בפר' מי שאחזו (גיטין דף עה.), ע"מ שתחזירי לי את הנייר, אי לאו דמוקי לה כרבי דאמר כל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי, אבל אם אמר ע"מ שיהא הנייר שלי מעכשיו לאו כלום הוא, עכ"ל המהרי"ט.

ויש מח' קצוה"ח והנתה"מ בהתי' על קושיית המהרי"ט
ובקצוה"ח (סי' ר"ג סק"ב) למד מדברי

1 ולהלן נביא ד' תשו' מהרי"ט (בפסקי מהרי"ט החדשים סי' כ"ו) ונפרש דבריו שבתשובה, שם הוא כותב שאם מחייב עצמו ומתנה אם לא אחזור, דלא מהני.

2 בקצוה"ח (סימן ס' סק"ה) כתב וז"ל, אבל נראה דלא קשה מידי, דהא דקיי"ל דאקני משתעבד אינו אלא מדברי סופרים, ומדין תורה כי היכא דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, כן אינו משתעבד דבר שלא בא לעולם, וע"כ מדרבנן הוא, ובתומים (סימן ס' סק"א) הקשה ג"כ הקושיא, שיאמר בלשון חיוב, הריני מתחייב לך חלקך פי שנים כפי שיגיע בנכסים שיהיה לו שעה אחת קודם מותו, ויתנה דיפטרו היוורשים מאונסים כאילו היה יורש, ותי', שאפשר שאיירי באופן שאין לו מטלטלין דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי, וע"ש שהאריך לבאר האיק אפשר לחייב במטלטלי, ובחידושי רעק"א

המהרי"ט כותב שאם התחייב עצמו והתנה שהחוב תלוי אם לא אחזור בו לא מהני

הנה קושית המהרי"ט הוא בנוי על החתחייבות שהובא בתוס' (כתובות דף נד: ד"ה אע"פ) שמתחייב עכשיו, והשיעבוד חל על הנכסים כשיבואו לעולם⁶, וגם כתב וכן אם ימצא שטר חוב על הנכסים גובה מן היורשים ולא ממקבל מתנה.

והנה כתב שהקושי יהיה אם יאבדו הנכסים לאחר מיתה, או ימצא שט"ח על היתומים, שאינו רוצה שהמקבל יקבל יותר משאר היורשים, אבל מחיים אין כאן קושי כיון שאין החוב חל עד לאחר מיתה, והוא כמתחייב גופו בכתובה ויש לה זכות לגבות אחר מיתתו, וכ' שהטעם שהאב אינו רוצה לעשות כן משום שאז אם יאבדו נכסים לאחר מיתה, יפסידו שאר הבנים, שבן זה יש לו חוב אצל היורשים, והוא כאשה בכתובתה⁷, ובתי' השני כתב שאינו רוצה להתחייב להבן מחיים שמא יצטרך לו או ישתנה דעתו וכו', אבל באומר שהוא בכור עדיין הנכסים ברשותו, עכ"ל, היינו שהמהרי"ט מפרש שאם מתחייב עכשיו אז אינו יכול לעשות כנגד החוב, היינו שלא יוכל לאכול נכסיו לבטל החוב, משא"כ באומר שהוא בכור⁸ ומש"כ המהרי"ט

אף בנכסים הבאים לאחר מכאן, שאע"ג שאין אדם מקנה דשלב"ל אדם משתעבד לדבר שלב"ל³, שאלה זו של כת קודמין, ומהר"ר שמואל חיון הקשה אותה, (זהו הקושיא בבני שמואל), ואני כתבתי, דמה שאמרו אדם משתעבד היינו שמחייב עצמו בכך מעות, כההיא דמתנה ש"ח להיות כשואל, כמ"ש התוספות בפ' אף על פי (כתובות דף נד: ד"ה אע"פ) שהשיב רבי אליהו לר"י דיכול אדם להשתעבד, אף על פי שאין מקנה לו שום נכסים אלא משעבד גופו לזה החוב וכשיהיו לו נכסים חל שעבודו מעתה, ועכשיו אם היה מתחייב לבן הזה כשיעור פי שנים בנכסים, אם נאבדו מקצתם אחר מיתתו גובה חובו מהנשאר, וכן אם ימצא שטר חוב על הנכסים, גובה מן היורשים ולא ממקבל מתנה, ואביו אינו רוצה בכך לחוב את שאר בניו⁴, א"נ⁵ אינו רוצה להתחייב לשום אדם בחייו שמא יצטרך לו או תשתנה דעתו עליו אחר כך ויהא צועק ואינו נענה, אבל כשאומר עליו שהוא בכור עדיין הנכסים ברשותו הם, והא דפריך בש"ס דאי בעי יהיב ליה במתנה היינו דייתקי, דאומר מהיום אם לא אחזור בי עד שעת מיתה, אבל בחיוב והתנה אם לא אחזור בי, לא חל חיובו דהא לא יהיב ליה מידי, עכ"ל של המהרי"ט.

(השלם) בב"ב (דף קז:): הק' הלא יכול לשעבד דשלב"ל, ותי' שהוא רק מדרבנן, ועדיין קשה אם שעבוד דאקני הוא דאורייתא, וזה לא קשה שיתחייב עצמו חוב לאותו הבן, שירא דישארו מטלטלין ולא ישתעבדו לו, ונמצא לפ"ז, אם קנין דאקני הוא מה"ת או אם מטלטלין דיתמי משתעבדין מה"ת, עדיין קשה, וצריכין לתי' המהרי"ט, ועיי"ש בתומים שתי באופן אחר.

- 3 היינו הקושיא על הסוגיא בב"ב (דף קז:): דיכיר למה לי, אפילו לרבנן, שהרי יכול לשעבד דשלב"ל.
- 4 צע"ג שבתשו' מהרי"ל חדשות (סי' קנה) כתב, שאם יאותו בניו הזכרים ליתן לה כחצי חלקם אז השטר חוב בטל וכו', שאם נמצא שטר חוב היה מגרעים מן חלק הבת, שכיון שלא נתן לה אלא כאחד מן הזכרים הרי זה אחר שיפרעו חובותיו, ומ"ש בציור של המהרי"ט כ' שאם מתחייב לבן כשיעור פי שנים בנכסים אם נמצא שט"ח גובה מן היורשים ולא ממקבל מתנה, ולהלן יתבאר החילוק בין ציור של המהרי"ט לציור של המהרי"ל.
- 5 כן הוא בשו"ת שמחת יו"ט סי' כ"ב.
- 6 וזה שונה מהתשו' אשר הובא במהרי"ט (ח"ב חזו"מ סימן פ"א) ששם היה משעבד רק חפץ מסוים.
- 7 וצ"ע למה אינו יכול להתנות שאם יאבדו יגרע מחלקו של זה הבן, וצריך לומר שאם מתנה כן הרי הוא נתקל בהקישוי שהעלה בתשובה (בח"ב סי' פ"א) שאם מתנה כן אין כאן חיוב חל על גופו וכמו שביאר הקצוה"ח (סי' ר"ג ס"ק ב').
- 8 וצ"ע שהיה אפשר לו לומר שהחוב יהיה כפי ערך הנכסים שישארו ברשותו בשעת מיתתו, ויתבאר להלן שא"א לעשות כן כיון שבידו להמעיט החיוב אין זה חיוב.

שאפשר שישתנה דעתו, לא הבנתי, דהא גם ביכיר א"א לשנות דעתו, ואפשר שכוונתו שבמכיר אחד מבניו שהוא בכור מ"מ יכול ליתן מתנות מחיים לאחרים, משא"כ אם התחייב עצמו ויש עליו חוב לאותו הבן אין לו להפסיד חובו ע"י שיאכלנו או יתנו לאחר.

משמע שקושיית המהרי"ט הוא שיתחייב עצמו בפי שנים מנכסים של עכשיו ומנכסים שיבואו לידו לאח"כ ולא בחלק מהנכסים שישארו בשעת מיתה

ומשמע מכל זה דלא איירי שמתחייב עצמו פי שנים מנכסים שישארו בשעת מיתתו, אלא איירי שמתחייב כשיעור פי שנים מנכסים שיש לו עכשיו ומנכסים שיבואו לידו אח"כ ובכנה"ג הוא דנולדו הקישוים, ועל זה כתב שא"א לחייב עצמו עכשיו ולהתנות שיכול לחזור בו שלא יהיב מיד⁹, ובשו"ת שמחת יו"ט להמהרי"ט אלגזי (תשו' כ"ב) חולק על זה, וסובר שיכול להתחייב ולהתנות שיכול לחזור בו, ולהלן נשוב לדברי השמחת יו"ט.

ובנתה"מ תי' קושיית המהרי"ט שהובא בקצוה"ח¹⁰

וז"ל הנתה"מ (סי' ר"ג סק"ו), ומה שמוכיח מהמהרי"ט (ח"ב חור"מ סי' פ"א) לא מוכח כלום, דשם קאי על הקושיא דיכיר למה לי, הא נאמן במיגו דיכול לחייב עצמו,

ובזה תירץ שפיר דכיון דהאב ודאי דאינו רוצה לחייב עצמו שיתן להבן תיכף הנכסים כשיבואו לעולם, דאולי יצטרך לאוכלם או למוכרם, רק רצונו שיתנו לו בניו פי שנים כשישארו הנכסים, ובניו אינו יכול לחייב, ועל עצמו לא קיבל שום חיוב¹¹, משא"כ כשמחייב עצמו ליתן לו אפילו דבר ידוע, החיוב חל על גופו ליתן לו אותו דבר הידוע, עכ"ל, היינו שס"ל להנתה"מ שא"א לסדר חיוב באופן שאם רוצה יכול לסתור החיוב כשרוצה לאכול דבר שנתחייב¹², ובאמרי בינה (הלכות הלוואה סי' נ"א) הביא דברי המהרי"ט וגם מש"כ דאם אמר אם לא אחזור בי לא מהני, ודברי הנתה"מ.

ונמצא לפי דבריהם שא"א לחייב עצמו שיקבל הבן פי שנים מנכסים שישארו שם בשעת מיתה, שהרי באופן זה הרי אין כאן שום חיוב על המצווה, ועוד שאם נאמר שיכול לעשות כן הדרא קושיא לדוכתא, דיכיר למה לי, הרי יכול לחייב ליתן פי שנים מנכסים שיהיו שם בשעת מיתה, ולא יעשה תנאי שיהיה יכול לחזור בו ויכול למכור ולאכול כל ימי חייו, והמהרי"ט והנתה"מ כתבו שאינו יכול להתנות כן.

בסוגיא דתמול אשתי בין הבנים משמע שלא מהני בלשון התחייבות

וכן משמע בסוגיא בב"ב (דף קכח:) דאי'

9 אבל אני נבון בזה, שאפשר כוונתו הוא שהחיוב חל בשעת מיתה כפי ערך הנכסים שנשארו בשעת מיתה והוא ממש ככתובה, ואם ימצא שט"ח הרי הבע"ח האחר גובה מהיתומים קודם שגובה מחלק של האח שנתחייב לו, אבל זה אינו כן שאם החוב הוא חלק מהנכסים שימצאו בשעת מיתה אז אם יצא שט"ח הלא נמתעט החלק וגם הוא צריך ליתן מחלקו לפרוע השטר וע"כ החיוב הוא קצוב, ובשו"ת מהרי"ל (סי' קנ"ה) דן בזה, וכתב שהבת אין לה זכות אלא ממה שנשאר אחר שהשר גובה חובו, וצע"ג, ובאמת בציוור של המהרי"ל הודה בדבר קצוב כנוסח הנחלת שבעה ופריעת החלק להבת הוא רק תנאי (אע"פ שאין הלשון משמע כן), וא"כ הרי יכול לעשות תנאים כמו שירצה, אבל בציוור של המהרי"ט הרי אין כאן הודאה וחיוב אלא שמתחייב עצמו בהסכום, וצריכים לומר שזהו החילוק בין המהרי"ל להמהרי"ט, שבציוור של המהרי"ט, הוא חיוב קצוב, ואין החיוב תלוי במה שישאר שזה לא מהני וא"כ הבע"ח גובה משאר היורשים, אבל צ"ע דא"כ חיוב זה הוא דלא כיכיר שאז נכלל כל הנכסים אפילו מה שיפלו לאח"כ, אלא שאינו משתלם עד שעת מיתה, וא"כ אם ימצא שט"ח הרי הבן שנתחייב לו הוא קודם לשאר היורשים.

10 אין זה קושיית המהרי"ט שהובא מתשובות המהרי"ט החדשים ובשמחת יו"ט הביא ב' התשובות.

11 היינו שכיון שאינו רוצה שיהיה חל באופן שלא יוכל לאוכלם או למוכרם א"כ אין כאן חיוב.

12 אבל בנתה"מ הרי הוא דן שהחיוב חל תיכף בשעה שהנכסים באים לעולם ואינו יכול לאוכלם או למכרם, והוא כתי' ב' במהרי"ט, יש לעי' היטב שבנתה"מ השעבוד חל כשבא לעולם ככל שיעבוד דאיני.

לא מהני, כיון שאפשר לו ליפטר מחיוב זה וכמו שנתבאר.

השמחת יו"ט כתב שיכול להתנות אם לא אחזור כי אבל ליכא ראי' שיכול להתחייב כפי מה שישארו מן הנכסים בשעת מיתה

והנה בשמחת יו"ט (סי' כ"ב) חולק על דברי המהרי"ט שכתב שאם מתנה אם לא אחזור כי עד שעת מיתה לא מהני, וכתב, דמה לי הקנאה בגוף הדבר שנותן ומה לי אם נתן מתנה בדרך חיוב, שחל השעבוד על גופו של נותן, והנה לא פירש האיך הוא מתרץ הקושיא מסוגיא דיכיר, דלמה אינו יכול להתחייב, והתי' האחר שמביא השמחת יו"ט בתשובה, הוא, שלדעת הרמב"ם (פי"א מה' מכירה הט"ז) יש חסרון אם מתחייב בדבר שלא בא לעולם, דהוה דבר שאינו קצוב, וצ"ע לפ"ז, דלמעשה מוכח מהסוגיא בב"ב בקושיא דיכיר, שלהתחייב באופן שיטול פי שנים מהנכסים שישארו בשעת מיתה לא מהני, או משום שהוה כיכול לחזור בו, או שיש חסרון של דבר שאינו קצוב¹⁴.

אבל העיקר נראה שגם השמחת יו"ט ס"ל שאם אמר שיטול הבן כב' מהבנים בנכסים שישארו בשעת מיתה לא מהני כלל, כמו דמוכח מהסוגיא, דאל"כ למה לי יכיר, ועוד מוכח כן מתטול אשתו בין הבנים, והטעם לזה הוא כמו שכתב בשמחת יו"ט (סי' כ"ב דף פד:), שודאי החיובים שבשו"ע (חו"מ סימן ס' סעיף ו') אי אפשר לחזור מזה כיון שהוא חיוב על גופו, והשקלא וטריא בכנסת הגדולה

שם שלח ליה ר' אבא לרב יוסף בר חמא, האומר תטול אשתי כאחד מן הבנים, נוטלת כאחד מן הבנים, אמר רבא, ובנכסים של עכשיו, ובבנים הבאין לאחר מכאן, וברשב"ם שם (ד"ה האומר) אי' ובשכיב מרע מיירי דדבריו ככתובין וכמסורין, אי נמי בבריא ועל ידי קנין, וכ' עוד הרשב"ם (ד"ה ובנכסים של עכשיו), שאם נתרבו הנכסים בשעת חלוקה אינה נוטלת כי אם באותן שהיו לו בשעת אמירה, דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם עכ"ל.

וקשה דלמה אמרין שאין כוונתו ליתן לאשתו אלא נכסים של עכשיו מפני שא"א לו להקנות נכסים של אח"כ שלא באו לעולם, הלא הוא רוצה שתהיה כאחד מן הבנים, וא"כ הרי יכול לחייב עצמו שתיטול מהנכסים שיהיו ברשותו בשעת מותו כאחד מן הבנים¹³, ועוד הרי לשון הגמ' הוא שאמר תטול, והרי הטור (חו"מ סימן רנ"ג סעיף כ"ו) כ' שלשון תטול הוא לשון התחייבות, וז"ל, שכ"מ שהיתה אשתו מעוברת ואמר אם תלד אשתי זכר יטול מנה, וילדה זכר יטול מנה וכו', פירש רב אלפס וה"ר יוסף הלוי, דהא לא איירי אלא בשכיב מרע שדבריו ככתובין וכמסורין דמו, אבל לא בבריא וכו', ואין נראה, דהא אין שייך הכא למימר אין מטבע נקנית בחליפין, שאינו מקנה לו מנה במטבע, רק שמחייב עצמו ליתן לו מנה ומשעבד לזה נכסים, עכ"ל הטור, וא"כ קשה למה אין מפרשים לשונו שאמר שתטול כאחד מן הבנים שהוא לשון חיוב, ועכצ"ל שאם יאמר שתטול אשתו כאחד מן הבנים בלשון חיוב

13 והיה אפשר לדחות שהרי הוא אומר שתטול כאחד מן הבנים, וא"כ הוא רוצה שאם יאבדו נכסים לאחר מיתתו שיגרע חלקה, והלא על זה כ' המהרי"ט ע"פ הסבר הקצוה"ח שא"א לעשות כן שאין זה חיוב על גופו אלא על הנכסים, אבל לד' הנתה"מ שס"ל שתנאי זה שאם יאבד שאינו צריך לשלם אינו מגרע, א"כ הרי יכול ליתן לאשתו ולהתנות שאם יאבדו תפסיד מחלקה, ועכצ"ל לד' הנתה"מ שא"א לומר כן, שחיוב שתלוי בדעתו להמעיט לא חשיב חיוב.

14 אלא שאם מתרצים הסוגיא שדאיקני הוא מדרבנן, וס"ל שמטללי דיתמי לא משתעבדי מה"ת, ניהא, שלא יכול לעשות כן משום שאינו יכול לשעבד את הנכסים מדין תורה, וא"כ בנידון צוואות דידן, למעשה יכול לעשות כן, ועוד שהמל"מ (פי"א מה' מכירה הט"ז) מתרץ שקנין עדיף מחיוב, וכן משמע בד' רעק"א, אבל קשה מהסוגיא בב"ב (דף קכח:) שתטול אשתי בין הבנים, שמשמע שאינו יכול להקנות נכסים שיבואו לאח"כ אפילו בהתחייבות.

כדברי הר"י מגאש, ומ"מ בתטול אשתי בין הבנים אין החיוב חל על דבר שלא בא לעולם, וע"כ הטעם הוא שזה לא חשיב שעבוד על גופו כיון שבירו להמעט החיוב, אבל בנכסים של עכשיו הרי אינו צריך לעשות חלות חיוב על הגוף, ומספיק שעושה חיוב ושיעבוד על הנכסים כמו שביארתי בספרי קונטרס הצוואה (סי' ח') בביאור דברי הקצוה"ח, וא"כ אפשר לעשות שעבוד על נכסים של עכשיו, ולהתנות שיכול להמעט, וכמו שכ' במרדכי (כב"ב סימן תקצ"ט) הובא בספרי קונטרס הצוואה (סי' ד').

ויש לחלק בדברי המהרי"מ שמה שכתב דלא מהני תנאי שיכול לחזור בו, הוא רק בחיוב על גופו, אבל בשיעבוד ממון של עכשיו מהני

וי"ל דסברת המהרי"ט שא"א להתחייב אם מתנה שיכול לחזור בו, אפשר שהוא רק במתחייב עצמו על נכסים שיבואו לאח"כ, שכל החיוב הוא על גופו ולא חשיב חיוב שהלא יכול לחזור בו, אבל במשעבד נכסים של עכשיו הרי הוא כאילו הקנה אותן הנכסים בחצי קנין וחל עכשיו, ויכול להתנות שיכול לחזור בו¹⁵.

ולפ"ז י"ל בשטרות שכותבין עכשיו, שמתנה שיכול לחזור בו, וכתב ששיעבוד הנכסים שיש לו עכשיו, הרי השיעבוד הוא חל על נכסים של עכשיו ויכול להתנות שיכול לחזור בו, כמו במקנה מהיום ולאחר מיתה שיכול להתנות אם לא אחזור בי, אבל זה לא מהני רק על נכסים של עכשיו, ובנוסף שטר צוואות שכותבין עכשיו, אם יש בהם ההקנאה של גוף מהיום ופירות לאחר מיתה, מהני בלא"ה שהרי חל הקנין על נכסים של עכשיו, ובזה יכול להתנות אם לא אחזור בי, אבל לא מהני לנכסים שיקנה לאחר כתיבת השטר,

אם יכול לחזור בו, הוא רק על השעבוד נכסים אם יכול לחזור מהשעבוד, אבל ודאי צריכין חיוב ברור, וא"כ אם מתחייב שתטול אשתי מנכסים שישארו בשעת מיתתו כאחד מן הבנים ודאי לא מהני שאין כאן חיוב הגוף כלל שהלא יכול לאכול כל נכסיו ולא ישאר כלום, ומה שחולק השמחת יו"ט על המהרי"ט הוא באופן שמתחייב עצמו סכום ממון ומתנה שיכול לחזור מזה החיוב, שהמהרי"ט סובר שזה לא חשוב חיוב דלא יהיב מידי, והשמחת יו"ט ס"ל שכיון שהתחייב עצמו בסכום ממון הרי הוא כאילו הקנה לו אותו הסכום והחזרה הוא דבר צדדי, אבל בהציור שמתחייב רק מה שיהיה שם, ואין שום חיוב עליו להשאיר כלום לא חשיב חיוב אפילו להשמחת יו"ט, וא"כ נראה שא"א להתחייב שתטול אשתי בין הבנים שיועיל לנכסים שיבואו לאח"כ.

הרמ"ה מפרש סוגיא דתמול אשתי בין הבנים בהתחייבות ומהני דוקא בנכסים של עכשיו

ועי' ברמ"ה בב"ב (דף קכח:) בתטול אשתי בין הבנים שכתב, דבבריא לא קניא עד דקנו מיניה, וכי קנו מיניה מיתה קניא, דלאו קנין דברים בעלמא הוא, דהא ממונא מחייב נפשיה, כדברירנא בריש השותפין (ב"ב דף ג.) עכ"ל, הרי מבואר שהרמ"ה לומד הסוגיא דמיירי שמחייב עצמו ע"י חיוב שנתחייב עצמו לאשתו, ואעפ"כ לא מהני לנכסים שיבואו לאח"כ.

אבל יש לדחות שדעת הרמ"ה הוא כדעת הר"י מגאש שהבאתי בספרי קונטרס הצוואה (סי' ז') שחולק על השו"ע (ח"מ סימן ס') סעיף ו') וס"ל שא"א להתחייב כלל בדבר שלא בא לעולם, אבל אינו במשמע כן בדברי הרמ"ה בב"ב (דף ג.), שמשמע שם שס"ל שאדם יכול לשעבד עצמו בחיוב ממון, ושלא

15 ולכאורה ודאי צ"ל כן שהרי הרשב"א ס"ל בשיעבוד דאיכני שיכול לחזור בו קודם שיבא לעולם, אבל אין זה ראוי שהרי אחר שבא לעולם הרי אינו יכול לחזור בו, ובציור דידן הרי מתנה שיכול לחזור בו.

המהרי"ו דלא אמרינן אומדנא, אם האב כתב שהודה לבתו בשטח"ז, ומתה הבת ונשאר בן ואח"כ מת הבן ואח"כ מת הזקן, ופוסק המהרי"ו שהבעל יורש את השטח"ז, אע"פ שאיכא אומדנא שלא כתב השטח"ז בשבילו, דלא אמרינן אומדנא בהודאה.

וכתב הר"י מילר שדברי המהרי"ו הוא רק באב שכתב שטר הודאה לבתו מסך קצוב, בזה אמרינן מדאמר בלשון הודאה ולא אמר בלשון מתנה שתטול בתו בירושתו כך וכך, אלא וודאי שהודאתו אמת וקושטא קאמר, אבל בשטר חוב חצי זכר דאי אפשר אלא בדרך הודאה בכדי שלא יהא בכלל הקנאה בדבר שלא בא לעולם, י"ל דאמרינן אומדנא, והרעק"א דן בדבריו, אבל משמע שמסכים לעיקר דברי הר"י מילר, שא"א לעשות שטח"ז אלא ע"י הודאה, והוא בנוי על דברי השארית יוסף (סי' ס"ב), שכתב, ומה שכותבין בשטר חצי זכר סך קצוב, העיקר הוא מפני שא"א להקנות לבת הירושה אלא באופן זה¹⁸.

וא"כ מבואר דלא שייך לעשות החיוב להבת ע"י שיתחייב עצמו לה, ויתנה שאם היורשים יתנו לה חלק חצי זכר יפטרו, וכ"ש שא"א לחייב עצמו שיתנו היורשים חלק חצי זכר, שאם היה אפשר לעשות כן היה צריך לעשות באופן זה, ומדעשה באופן הודאה אמרינן שההודאה אמת, וליכא חילוק בין חוב של המהרי"ו לשטח"ז, ולפי דבריהם, א"א לכתוב שטח"ז וה"ה שטר צוואת בריא אלא ע"י הודאה, וכנוסח הנחלת שבעה.

אבל אח"כ מצאתי בתשו' חמדת שלמה

ולפיכך בסידור שטר צוואת לא כתבתי הנוסח של התחייבות, אלא כתבתי הנוסח של הנחלת שבעה, שבאופן זה הרי יכול להתנות שאם יתנו להבת חלק חצי זכר או חלק כהזכר מהני, והובא ברמ"א (חו"מ סי' רפ"א סעיף ז' ובאה"ע סי' ק"ח סעיף י"ג), ונוסח זה נמצא במהרי"ל (שו"ת החדשות סי' קנ"ה) אלא שהמהרי"ל¹⁶ כתב והובא ברמ"א (אה"ע סי' ק"ח סעי' ג') שאין להערים וליתן אח"כ מנכסיו לבניו או לאשתו, היינו משום שכן התנו מתחילה, והחתן נשא בתו על סמך זה, אבל בשטרי צוואות בריא דילן אין כאן הסכם עם המקבלים, ויכול לחזור בו, אלא שיש חשש שאם משייר עצמו זכות לחזור מכל וכל, א"כ כל החיובים של השטר הודאה אינם לחובתו¹⁷, ולפיכך הוספתי בהנוסח של שטר צוואת בריא, שאם חוזר בו צריך ליתן אלף דולר למי שנתחייב בפעם הראשון, כדי שההודאה יהיה לחובתו.

בתשובות האחרונים נמצא חילוקי דיעות אם אפשר לעשות שטר חצי זכר בלי הודאה אלא בהתחייבות

והנה מצאתי תשובות האחרונים שכתבו שא"א לכתוב שטר חצי זכר רק דרך הודאה, וא"כ לפ"ז א"א לכתוב שטר צוואת בריא רק ע"י הודאה, הנה בחידושי רעק"א (השלם) בב"ב (דף קמט). והוא בתשובות רעק"א החדשות סימן מ') הביא דברי הגאון מהר"י מילר, שדבריו הובאו בתשובת שב יעקב (אה"ע סי' כ"ו), שהר"י מילר חולק על דברי הרמ"א (אה"ע סימן צ' סעיף א') שכתב בשם

16 והחילוק בין נוסח של המהרי"ל שהוא כשטח"ז שהובא ברמ"א שע"ז כתב המהרי"ל שאם נמצא שטר חוב מגרעין מחלק הבת, לדין של המהרי"ט שכתב שהבן שנתחייב לו הוא קודם להיורשין, הוא משום שבציור של המהרי"ט התחייב עצמו בסכום קצוב (שאינו יכול להתחייב בסכום שיכול להמעיט), וא"כ הרי חובו קודם לירושת שאר הבנים, משא"כ בציור של המהרי"ל הלא יש כאן חיוב מחמת הודאתו (וכמו שיתבאר אי"ה בענין אודיתא), וא"כ מה שכותב שנותנין להבת חלק כחצי זכר הוא רק תנאי ליפטר מהחיוב ויכול להתנות כמו שרוצה, ותנאו הוא שיתנו לה כחלק אחר ניכוי השטר חוב שנמצא על הנכסים.

17 ושאינו משטח"ז של הרמ"א שאינו רשאי לחזור בו לגרע חלק הבת.

18 אבל באמת השארית יוסף נקט רק שכותבין סך קצוב וע"י זה יכולין להקנות, והר"י מילר כתב שהוא חסרון בדבר שלא בא לעולם.

המגיע לזכר אילו יתחלק, והרי זה עליו חוב גמור, ונזכר בו שהוא קיבל מבתו תמורתו, וגם נעשה בשעת אירוסין ונשואין בכלל שטרי פסיקתא, דהוי שטר מעליא ואין בו פקפוק, ואף להתחייב בדבר שאין קצוב, דהא רוב פוסקים חלקו על הרמב"ם, וגם כיון דהוא בכלל שטרי פסיקתא, ואף הרמב"ם מודה דבכה"ג אף דבר שאינו קצוב מועיל, ובפרט בשטר וקנין, ובפרט אם נכתב דקיבל תמורתו, והדברים נוטים, כמ"ש בתומים באריכות, דבכה"ג אף הרמב"ם מודה דמתחייב, ולא אמרו אלא במתנה, וכן עשינו מעשה בהסכמות חכמי דור בפראג אצל שטח"ז כו' עכ"ל.

הנה בפשטות משמע מדברי האו"ת שבמתחייב כפי מה שיהיה שעה אחת קודם מיתה מהני¹⁹, ואני מצאתי עוד בדברי התומים שהוא מביא הקושיא שהקשו המפרשים, והוא קושית המהרי"ט, והוא מביא הקושיא באופן אחר, וכנראה שהוא לא כדברי המהרי"ט, ונדון בדבריו, הביא הקושיא, יכיר למה לי, הא אי בעי ליתן מתנה הא מצי יהיב, ומשני בנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס, הא מצי לומר בלשון חיוב, הריני מתחייב לך חלקך פי שנים שיגיע בנכסים שיהיה לי שעה אחת קודם מותו, ויתנה שיפטרו היורשים מאונסים כאילו היה יורש וכדומה וכו', וא"כ יש ראייה מדברי התומים לדברי המחבר בעל מאזני צדק, שאפשר להתחייב חלק בהנכסים שיהיו לו שעה אחת קודם מיתה.

ויתבאר שמשמע שיש כאן מחלוקת בין המהרי"ט ובין התומים, שהביאו קושית המפרשים על סוגיא דיכיר למה לי, שהלא אפשר ע"י התחייבות באופנים אחרים, שמדברי המהרי"ט משמע שמתחייב חלק מהנכסים שיש לו עכשיו וחלק מן הנכסים שיבואו לרשותו לאח"ז, ולא התנה שאם יגרע

(אה"ע סימן ס' אות י' וי"א) שחולק על דברי הר"י מילר, וכתב שהיו נוהגין שבשעת החופה נוטלין קנין סודר מהאב, ואין האב מוציא הודאה מפיו, וא"כ אין זה הודאה אלא הוא התחייבות, ונמצא שמדברי החמדת שלמה מוכח שאפשר לכתוב שטח"ז ע"י התחייבות, ודלא כמו שדקדקתי מדברי הר"י מילר ורעק"א, אבל עכ"פ איירי שהתחייב עצמו בסכום קצוב ואח"כ התנה שאם יתנו היורשים חלק חצי זכר יפטרו מהחיוב, אבל ליכא ראייה שאם כותב שתטול בתו חלק חצי זכר בלי התחייבות על סכום קצוב¹⁹, שמהני, ועוד באופן שמתנה שיכול לחזור בו, אפשר דלא מהני עד הזמן שאינו יכול לחזור בו ויתבאר.

והנה בספר שו"ת מאזני צדק להרה"ג ר' מנחם זילבער שליט"א אב"ד פריימן, (חלק ג' סי' ט') נשאל בהתחייב עצמו על דבר שאינו קצוב, בצוואת בריא, למי שאינו יורשו, שכתב שמחייב עצמו ליתן לבתו מכל מה שיהיה לו שעה קודם מיתתו חלק חצי זכר או כזכר שלם, בלי שיקבע סך קצוב להתחייב בה, והביא שנהגו להתחייב ליתן להבת סך קבוע ולהתנות שאם יתנו לה כחצי זכר יפטרו מהחיוב, וכתב המחבר שליט"א שהטעם הוא כדי לצאה דעת הרמב"ם, שהביא המחבר בחו"מ (סי' ס' סעיף ב') דמחייב עצמו בדבר שאינו קצוב לא מהני, ומסיק שם דכיון דלא קי"ל כהרמב"ם, אפשר לכתוב שמתחייב חלק מנכסיו שיהיו שם שעה אחת קודם מיתתו, והביא שם דברי התומים, והנה התומים (אורים סקי"א) כתב, בשאלה ממש כעין נידון דידן, במי שכתב שטר חצי זכר כנהוג ולא כתב ביה סכום כנהוג, שאם לא ירצה ליתן לו כחצי חלק זכר יתן לו סך מה, רק כתב בו שמתחייב עצמו בחיוב גמור, שכל מה שיהיה ביכולתו שעה א' קודם מותו, שיהיה מחויב בחיוב גמור ליתן לבתו, כפי ערך חלק חצי

19 אם אין חוששין לשיטת הרמב"ם שס"ל שא"א להתחייב בדבר שאינו קצוב.

20 וע"ש בדברי המחבר ספר מאזני צדק שליט"א שהאריך שם.

יותר שיהיה לו כל הברירות, וא"כ למה חידשה התורה יכיר, הלא הוא יכול ליתן באופן זה, וצריך לומר שהתורה חידשה יכיר כדי שיהיה לו אפשרות להתחייב בלי רשות לחזור בו, אע"פ שיכול להפטר ע"י שיאכל הנכסים.

והנה יש להקשות על דברי התומים, שלמסקנא הרי ס"ל שיכול להתחייב חלק מנכסיו שישארו בשעת מיתה ולשעבדם, א"כ בב"ב (דף קלד.), דאיתא שם שאם אמר זה בני נאמן, וכתב הרשב"ם (דף קלד: ד"ה ליורשו) דלא מהני לנכסים הבאים לאח"כ, שאין לו מיגו, שא"א להקנותן, ולדברי התומים הרי יכול להתחייב ולשעבד בדאיכני אגב קרקע, וע"י בקצוה"ח (סימן רע"ט ס"ק ב') שכתב לפרש דברי הטור כן, וקשה מדברי הרשב"ם שמשמע שא"א להתחייב, והראשונים לא חלקו על הרשב"ם בדין זה, ובדברי חיים (הלכות נחלות סימן ג') תירץ, שהרשב"ם סובר כהמהרי"ט שהובא בקצוה"ח (סי' ר"ג סק"ב, והבאתי זה לעיל) שא"א להשתעבד נכסים בלי שעבוד הגוף, ועכ"ל נמי שא"א להתחייב עצמו סכום כפי שיהיו הנכסים ברשותו שעה אחת קודם מיתה.

נמצא להלכה יש כאן מחלוקת המהרי"ט והתומים אם יכול להתחייב חיוב, סכום השוה לחלק מהנכסים שיהיו ברשותו בשעת מיתה, דלמהרי"ט א"א להתחייב (ויש כמה ראיות לשיטת המהרי"ט) ולהתומים אפשר להתחייב, ונראה שאף לדעת התומים שאפשר להתחייב כן, מכ"מ א"א להתנות שיכול לחזור בו מהתחייבות זו, שהלא התומים סובר שחיוב כזה חשיב שאינו יכול לחזור בו, וע"כ מה שיש לו אופן לגרוע חלק שנותן לא חשיב כאילו יכול לחזור בו, וא"כ י"ל²⁴ שאם מתנה

או שיאכל מהנכסים שיגרע החיוב, שהלא כתב וז"ל, א"נ אינו רוצה להתחייב לשום אדם בחייו שמא יצטרך לו או תשתנה דעתו עליו אחר כך ויהא צועק ואינו נענה, עכ"ל, הרי משמע שהחיוב הוא עכשיו, וגם אינו יכול להתנות שבנו יקבל רק חלק ממה שישאר ברשותו שעה אחת קודם מיתה, והתומים הקשה שיתחייב כפי שיהיו הנכסים שעה אחת קודם מיתה²¹, וע"כ ס"ל שמה שמתחייב הסכום שישאר שעה אחת קודם מיתה חשיב חיוב, וגם יכול לשעבד אע"פ שיכול להפטר מחיוב זה, אם רוצה, שלא ישאיר נכסים וחחיוב לא יחול כלל.

ועוד יש מחלוקת בין המהרי"ט והתומים, אם יכול להתנות שיפטר היורשים מאונסים כאילו היה יורש, שהלא המהרי"ט כתב והובא בקצוה"ח סי' ר"ג וז"ל, וכדי שיחול החיוב על גופו צ"ל דמשבאו לעולם משתעבד בהם מעתה שיהיו באחריותו עד שיתנם, ואם אבדו פורע לו ממקום אחר, ונמצא בנו השני מפסיד, שאם אי אתה אומר כן, אלא שמתחייב לתתם בידו כשיבואו לעולם ולא יהיו באחריותו, א"כ לא חל חיוב על גופו כלל, והו"ל קנין דברים כמי שקנו מידו לחלוק, עכ"ל, הרי המהרי"ט סובר שא"א לו להתנות שלא יתחייב אם יאבד²², והתומים סובר שיכול להתנות כן.

ועוד חולקים המהרי"ט והתומים, שהמהרי"ט כתב שמדין יכיר חשיב כאילו יכול לחזור בו, והיינו משום שהוא יכול לאכול או ליתן הנכסים לאחר, משא"כ ע"י חיוב אינו יכול לחזור בו ולפיכך ליכא מיגו, והתומים כתב דכיון דבעינן שישעבד נכסים שיקנה, ויכול לחזור בו, הרי אינו כיכיר שאינו יכול לחזור בו²³, וצ"ע הלא ודאי הוא רוצה

21 ועוד שהמהרי"ט הביא הקושיא שגם לרבנן לא בעינן יכיר שיכול להתחייב, ומדברי התומים משמע שהקושיא הוא על תירוצו הגמרא שלא להקנות נכסים שנפלו כשהוא גוסס אפילו לר"מ, ובענין זה ע"י בשו"ת שמחת יו"ט להמהרי"ט אלגוזי.

22 וע"י בקצוה"ח (סי' ר"ג ס"ק ב') הובא לעיל.

23 וס"ל שזה חשיב כאילו אינו יכול לחזור בו.

24 ואפילו לדברי השמחת יו"ט סי' כ"ב שכתב שיכול להתנות שיכול לחזור בו, אפשר שהוא רק באופן שמתחייב

כן לא חשיב כאילו חל ההתחייבות כלל, וא"כ להתומים אם מתחייב סכום ששוה לחלק מהנכסים שיהיה ברשותו שעה אחת קודם מיתה מהני, אבל א"א להתנות שיש לו רשות לחזור, וכמו שכתב המהרי"ט, וכן מצאתי בחידושי הרי"ם ריש פרק אע"פ, (כתובות דף נד:) שכתב שהטעם שחייב שאני מקנין שחל מעכשיו הוא רק משום שאינו יכול לחזור בו, ואם התנה שיכול לחזור בו אין החיוב חל עד הזמן שאינו יכול לחזור בו, וסדרתי נוסח שטר צוואת בריא שמועיל אפילו להמהרי"ט.

נוסח שטר צוואת בריא קצר²⁵

הנה בהיות שאין אדם יודע את עתו, ראוי לו בעודו בריא לדאוג ליומו האחרון, ולכתוב צוואה, שבו יכתב בשפה ברורה ובאופן המועיל ע"פ דין תורה הקדושה, מה יעשה בעזבונו לאחר אריכות ימיו ושנותיו, ואעשה כן גם אני, האיש _____ החתום מטה, וכותב אני את הדברים מרצוני הטוב, בהיותי בדעה גמורה וצלולה, בלב שלם ונפש חפצה בלי שום כפיה כלל.

צוואה זו מתייחסת לכל רכושי, הן מה שיש בידי עכשיו והן מה שיהיה ברשותי שעה אחת קודם מותי, ובין מה שיבוא לרשות היורשים או המקבלים לאחר מותי מכחי²⁶, וכן פקדונות וחובות מכל סוג, וכל זכות אחרת שיש לי או שיהיה לי.

צוואה זו יבטל כל צוואה קודמת שיצאה מתחת ידי ויהיה חשוב חזרה מהצוואה

הקודמת²⁷.

פרטי הצוואה:

שמות המקבלים:

רכושי (ונכלל גם רכוש שיבא לידי וגם רכוש שיבא מכחי אפילו לאחר פטירתי) המפורט להלן:

ינתן להמקבלים באופן דלהלן:

ד) ראשית דבר²⁸ שיירתי סך של _____, והספרים והתפילין שנשארה בעזבוני שלא נתתי וחילקתי כאן, הם יהיו נכללים בסך זה, ונכלל בסכום זה נכסים שיהיה זכות להבכור ליטול פי שנים כדי שיתקיים חלוקת חלק הבכורה, והם יתחלקו בתורת ירושה של תורה ותקחז"ל, ומנהל העזבון הוא ממונה להוציא סעיף זה אל הפועל כפי דעתו ובאיזה אופן שרוצה, וסך זה

עכשיו הסכום, וגם חל השיעבוד עכשיו, אבל באופן שאינו מתחייב אלא לאחר זמן וגם יכול לחזור בו אפשר דלא מהני. 25 והנה מצרף אני בזה נוסח שטר צוואת בריא ע"פ נוסח הנחלת שבעה עם סעיפים, ועוד הוספתי סעיפים אחרים (באותיות אחרות) שיכולים להשתמש בהם אם יבין המסדר האיך לעשות זה, והנה נכלל בזה ביאורים על כמה סעיפים, ועוד לא הסברתי יתר הסעיפים, ובע"ה יוסברו סעיפים אלו בספר קונטרס הצוואה או בהמשך.

26 כאן נכלל גם רכוש שיבא מכחו לאחר מיתה כגון אינשורנס, ומהני כמו שכ' הרמ"א (אה"ע סימן ק"ח סעיף ג') שאם כותבים בלשון הודאה אפשר לעשות חיוב גם על ראוי, ואפילו על אינשורנס שע"פ דין אינו שלו, מכ"מ הלא צריכין לקיים הדברים כדי שלא להתחייב בהחוב.

27 זה מועיל רק אם בצוואה הקודמת שייר לעצמו זכות לחזור, ואם לא כתב זה צריך להתדיין האיך יעשה.

28 צריכים לשייר איזה סכום, כדי שלא יהיה העברת נחלה, ואע"פ שכבר נתן מתנות להבנים ע"י שטר זה.

הוא פטור מכל החובות שסדרתי בשטר זה, ואינו נכלל בהנתינות שבשטר צוואה זו.

(ה) כדי לקיים דברים אלו ע"פ תורתנו הקדושה בלא פקפוק, הנני נותן להנהנים מצוואה זו, את רכושי המפורט לעיל, שיהיה אפשר לקנותו עכשיו בקנין גמור במתנת בריא שתחול מהיום ולאחר מיתה, גוף מהיום ופירות לאחר מיתה, והנני מודה בזה בהודאה גמורה בלא השטאה ובלא השבעה שהקניתי כל הנ"ל בקנין סודר, וקנין אגב קרקע, וקנין סיטומתא, ובכל קנין המועיל מן התורה או ע"פ תקנת חז"ל או סיטומתא, ואם יש איזה דבר שאין קנין מועיל בו לא יגרע בגינו מתוקף שאר הקנינים באותם דברים שמועיל בהם קנין.

(ו) וכל²⁹ הנתינות שנפרטו להנהנים מצוואה זו, הם על תנאי שהמקבל המתנה יעשה כל מה שכתוב בשטר צוואה זו, ואם יעכב הנתינות, הרי המתנה להמעכב, בטילה, שעל תנאי זה נתתי המתנה.

(ז) ובשעת הנתינה התניתי שמתנה זו עשיתי בתנאי אם לא אחזור בי, שאם אחזור בי ואכתוב צוואה אחרת, בשום אופן, מהיום עד עת פטירתי מן העולם, הרי מתנה זו בטילה מעיקרא ולא חלה כלל.

(ח) ועוד התניתי שיכול אני למכור ולתת במתנה ולאכול ולהשתמש בכל נכסי, כאדם העושה בתוך שלו, כל ימי חיי.

(ט) וגם נתתי רשות לבא מכחי, שנתתי לו power of attorney, להחליט כשאגיע למצב שלא אהיה ברעה צלולה להחליט, שאני זקוק לחלק מהנכסים או לכולם עבור הוצאותיי, וכל שהחליט כן, הרי הוא כאילו חזרתי בי לגבי חלק זה מהמתנה.

(י) ועוד³⁰ אני מודה בפני העדים, כמודה בכי"ד חשוב וראוי, בהודאה גמורה שרירא

וקיימא דלא בהשטאה ודלא בהשבעה ודלא בהשנאה ודלא למהדר ביה מיומא דנן ולעלם, איך שיש בידי ממון של כל אחד מהנהנים שנפרטו צוואה זו, סך

לכל אחד מהם, והרי הם עלי ועל יורשי ועל כל הזוכים ע"י צוואה זו בחוב גמור, ומחויב אני לשלם סך הנ"ל לכל אחד מהנהנים שנפרטו בצוואה זו, וכך התניתי עמהם שזמן פרעון חוב הנ"ל לא יחול עלי ולא יגיע, אלא שעה אחת קודם מותי, וכל נכסין וקנינין דאית לי תחת שמיא דקנאי ודעתיד אנא למיקני, נכסין דאית להון אחריות ודלית להון אחריות, כלהון יהון אחראין וערבאין לפרוע מנהון חובות הנ"ל, אכן תנאי זה התניתי עם הנהנים הנפרטים בצוואה זו שאני חייב להם, שאם ינתן החלקים והמתנות שנפרטים בצוואה זו לכל הנהנים שנפרטים בשטר זה, אע"פ שלא יגיע אותו המתנה לכדי ערך החוב שאני חייב להם, מכל מקום אפטר, וגם כל באי כוחי יפטרו מחובות אלו, כי על תנאי זה היה החוב עלי מעיקרא, אבל אם יעברו באי כוחי שלא יתנו המתנות שנפרטים בצוואה זו, אז יעמוד כל השטר חוב בתוקפו שמחויבים לשלם חובות אלו, ואם אחד או מקצה מהנהנים הנפרטים בצוואה זו, יעכבו הנתינות אז יעמוד כל השטר חוב בתוקפו כנגד המעכב הנתינה, ומחויב לשלם חובות אלו, ויתבטל החוב שאני חייב לאותו המתנגד לקיום הצוואה.

(יא) ואם אני כותב צוואה אחרת, מהיום עד ששים רגעים קודם השעה שלא יהיה לי דעה לחזור, או עד שעה אחת קודם סוף אריכת ימי, איזה שיקדים, אז ינתן המתנות כמו שאפרט בצוואה האחרונה, אבל עדיין ישאר חוב של סך אלף דולר לכל המוטבים בצוואה הראשונה, ביחד, וסכום זה של אלף דולר יתחלק בין כל המוטבים בשוה, ויש זכות להמוטבים לתבוע חוב זה של אלף דולר תיכף

29 סעיף זה מועיל, שיכריח ע"י זה, שכל המקבלים יקיימו דברי השטר צוואה.

30 נוסח זה הוא מיוסד ע"פ נוסח הנחלת שבעה (סי' כ"א) והוא בלשון הודאה.

השטר, ע"י העדים, לכל המקבלים הנזכרים בשטר זה, ואח"כ הקנה לי השטר כדי שיהיה השטר ממונו של מקנה, ואח"כ שמתי השטר בתיק שהוא כלי של הזוכים כדי שיזכו המקבלים בהשטר ע"י כליהם, ואח"כ קבלתי התיק של המקבלים והשטר בחזרה, לשמורם בשביל המוטבין, וקבלתי דולר אחד בעד המוטבים להשכיר להם מקום ברשותי, להניח שם השטר והכלי בשבילם, וע"י זה יזכו המוטבין בשטר זה באותו שעה, קודם מיתתי.

(יד) ואם אני כותב צוואה אחרת (חזן מהטופס השני שנפרט בסעיף טז) מהיום עד ששים רגעים קודם השעה שלא יהיה לי דעה לחזור, או שעה אחת קודם סוף אריכת ימי, איזה שיקדים, אז לא יזכו בהחובות שנפרטים בשטר זה, וינתן המתנות כמו שאפרט בצוואה האחרונה.

(טו) וכתבתי עוד טופס מהשטר ככל הנוסח דלעיל, והתחייבתי את עצמי על ידו כמו שמבואר בסעיפים י"ב וי"ג, והמסדר השטר הקנה עוד תיק שבו ינתן השטר לכל המקבלים הנזכרים בשטר זה, ואח"כ הקנה לי השטר, ואח"כ שמתי השטר בתיק שהוא כלי של הזוכים, שיזכו בהשטר ע"י כליהם, והמסדר השטר נתן רשות להניח התיק ברשותו, וגם השאיל רשותו להמקבלים לקנות השטר על ידו.

(טז) ומסרתי שטר זה והכלי להמסדר את הצוואה בשביל המוטבים, שהוא ישמור שטר זה, וע"י זה יהיה תוקף להשטר כל הזמן שלא נקרע או נשרף, כדי שהמוטבים יזכו בכל הזכותים והחובות, וכל זמן שהשטר בעין יהיה תוקף להשטר לפעול הקנין והחוב, והמסדר השטר נתן רשות להניח אצלו הכלי עם השטר לעולם, וגם השאיל רשותו להמקבלים לקנות השטר על ידו, ולא יהיה תוקף לשטר זה אלא אם השטר שנפרט בסעיפים יב יג יד לא יהיה חל.

(יז) ואם אני כותב צוואה אחרת מהיום עד ששים רגעים קודם השעה שלא יהיה לי דעה

אחר החזרה, וישתלם להם עד ששים יום לאחר התביעה, ותנאי זה התניתי עם הנהנים הנפרטים בצוואה זו שאני חייב להם, שאם ינתן החלקים והמתנות שנפרטים בצוואה האחרונה, לכל הנהנים שנפרטים בצוואה האחרונה, אע"פ שלא יגיע אותו המתנה לכדי ערך החוב שאני חייב להם, מכל מקום אפטר, וגם כל באי כוחי יפטרו, מחובות אלו, כי על תנאי זה היה החוב עלי מעיקרא, אבל אם יעברו באי כוחי שלא יתנו המתנות שנפרטים בצוואה האחרונה, אז יעמוד כל השטר חוב בתוקפו שמחויבים לשלם חובות אלו, ואם אחד או מקצה מהנהנים הנפרטים בצוואה, יעכבו הנתינות, אז יעמוד כל השטר חוב בתוקפו כנגד המעכב הנתינה ומחויב לשלם חובות אלו.

אם אין עושין הקנינים האלו וכו' אז לא יכתבו סעיפים אלו יב-יז.

[יב] אם ההודאות וההתחייבות הנפרטים בשטר זה לא יועילו להטיל חיוב עלי, אז אני מתחייב על ידי שטר זה לכל אחד מהנהנים הנפרטים בצוואה זו בחוב גמור סך ממון, כפי שיהיו שוים אותן החלקים והמתנות שנפרטו בשטר זה, לתת להם, בהעת, שהוא ששים רגעים קודם השעה האחרונה שיהיה לי בודאי דעה צלולה ואפשרות ע"פ דין לעשות קנינים, וגם אני מתחייב לכל אחד מהנהנים סך ממון כפי ששוה החלק שמגיע לו בדמי האינשורנס שיבואו לאחר פטירתי שיכולין לברר זה באותו שעה קודם מיתתי, והחוב יהיה חל בזמן ההוא לכל המוטבים שהם בעולם באותו הזמן, ויזכו בחוב זה באותו הזמן, ויורשי שיבואו נכסי לרשותם אחר מיתתי מחויבים לפרוע חוב זה, ואם יתנו החלקים שנפרטו בהשטר יפטרו מחוב זה, ואם אחד או מקצה מהנהנים הנפרטים בצוואה יעכבו הנתינות, אז יתבטל החוב כנגד אותו המעכב, ויעמדו כל החובות בתוקפן כנגד המעכב הנתינה, ומחויב הוא לשלם חובות אלו.

(יג) והמסדר השטר הקנה התיק שבו ינתן

לחזור, או שעה אחת קודם סוף אריכת ימי, איזה שיקדים, אז לא יזכו בהחובות שנפרטים בשטר זה וינתנו המתנות כמו שאפרט בצוואה האחרונה.

יח) בכל ספק בפירוש צוואה זו תהא ידי הנהנים על העליונה, וכן בכל ספק במחלוקת הפוסקים ידונו ע"פ דעת המקיימים צוואה זו, ואין שום אחד יכול לטעון קים לי, כנגד הפוסקים המקיימים צוואה זו, ואם יתבטל סעיף אחד מהצוואה יתקיים הצוואה ע"י שאר הסעיפים.

יט) אני ממנה בזה את _____ כמנהל העזבון מטעמי, לקיים הצוואה, כולל מכירת הנכסים כפי הצורך, וחלוקתם כפי הצוואה.

ועשיתי כל הנ"ל במטרה שיתקיים האמור בצוואה באופן המועיל ביותר לצורך קיום הוראותי, והתנאים בצוואה נעשו בצורה המועלת כתנאי בני גד וראובן.

באתי על החתום ביום _____
חתימת המצווה _____

אנחנו העדים החתומים למטה, הננו מאשרים בזה כי הופיע בפנינו _____ ואמר לנו, הוו עלי עדים, וקנו ממני בקנין גמור אגב סודר, וכתבו ותנו להנהנים

מצוואתי, שיהא בידם שטר ראיה, ואנחנו מאשרים בזה שהנ"ל חתם בפנינו על שטר צוואה ומתנה זו, וגם רשם מקצת משמו על כל הדפים, וקנינו ממנו בקנין גמור אגב סודר לטובת הנהנים, להקנות ולהתחייב בכל האמור בשטר זה, במנא דכשר למקניא ביה, וכן הקנה לפנינו אגב קרקע בכל האמור לעיל במתנה ולשעבד כל נכסיו, גם ההתחייבות הוא גלויה ומפורסמת בכל האמור בשטר זה, וגם הודה לפנינו על כל הנ"ל, במעמד שנינו בהודאה גמורה שלא בהשטאה ולא בהשבעה, והכל היה ברצונו הטוב בלי שום השפעה וכפיה וכל דרך תרמות שהיא, כי אם בלב שלם ונפש חפיעה, וכשהוא בדעתו הצלולה, ומתוך הבנה שלימה של הצוואה, ואנחנו עדים החתומים למטה מצהירים בזאת שהננו גדולים, ואין לנו שום קרבה לאחד מהנהנים מהצוואה, וגם אין לנו שום טובת הנאה מצוואה זו.

וע"ז באנו על החתום ביום _____
והכל שריר וקיים.

נאום _____ עד

נאום _____ עד

העתק צוואה זו נמסר לידי _____

העתק צוואה זו נמסר לידי _____

דרכו בקודש של הרה"ק מוה"ר צבי הכהן זצוק"ל מרימנוב היתה, שאחר כל נדרי וכלות התפלה הלך לישון על מיטתו, וקודם השינה נתן צו למשרתיו ומקורביו שילכו לקרוא לנשים למען לברכם, ועל פי הרוב ציוה שיבואו הנשים שהיו מזרעו של מורו הרה"ק מוה"ר מנחם מענדל זצוק"ל, ופעם אחת אירע שאיחרו לבוא, אזי ציוה לשלוח אחריהן או לקרוא לאחרות למען לברכם קודם השינה, וכל הצדיקים שהיו בימין החזיקו זאת למדריגה גדולה.

שמעתי דברי צחות בשם הרה"ק ממאגליניצא זצוק"ל, שהיה דרכו בכל ליל יוה"כ לסבב בבית המדרש שלו, ולבקר האנשים אשר באו לחסות תחת כנפיו, ואם היה רואה איזה אנשים שהיו ישנים שינה קשה היה מעורר אותם, פעם אחת סיבב עם אחד מבניו, והיה שם בעל הבית כפרי אחד שהיה ישן שינה עזה וקשה, ומאר לו בנו איש כפרי הלז ישן מאוד, והשיב אין בכך כלום אין מקרה יוצא מידי פשוטו.
(ליקוטי מהרי"ח)